

UBND TỈNH SƠN LA
TRƯỜNG CAO ĐẲNG SƠN LA

***

GIÁO TRÌNH

MÔN HỌC/MÔ ĐUN: CÔNG TÁC ĐỊA CHÍ TRONG THƯ

VIỆN

NGÀNH/NGHỀ: KHOA HỌC THƯ VIỆN

TRÌNH ĐỘ: CAO ĐẲNG

*Ban hành kèm theo Quyết định số: 474 /QĐ-CĐSL ngày 27 tháng 08 năm 2020
của Hiệu trưởng trường Cao đẳng Sơn La*

Sơn La, năm 2020

TUYÊN BỐ BẢN QUYỀN

Tài liệu này thuộc loại sách giáo trình nên các nguồn thông tin có thể được phép dùng nguyên bản hoặc trích dùng cho các mục đích về đào tạo và tham khảo.

Mọi mục đích khác mang tính lệch lạc hoặc sử dụng với mục đích kinh doanh thiếu lành mạnh sẽ bị nghiêm cấm.

LỜI GIỚI THIỆU

Thư mục học đại cương là môn học thuộc khối kiến thức chuyên môn tự chọn trong nội dung chương trình đào tạo của nghề thư viện, được bố trí giảng dạy sau khi đã học xong các môn cơ sở và các môn thuộc phần kiến thức chuyên môn của nghề. Công tác địa chí thư viện là môn học nghiên cứu những kiến thức cơ bản về công tác địa chí và tài liệu địa chí trong lịch sử phát triển của dân tộc. Những kiến thức về phát triển vốn tài liệu địa chí, xử lý kỹ thuật tài liệu địa chí; tổ chức, quản lý, phục vụ tài liệu địa chí; tổ chức bộ máy tra cứu địa chí; biên soạn thư mục địa chí; tin học hoá và nghiên cứu khoa học trong lĩnh vực địa chí thư viện.

Môn học được bố trí thời lượng 45 giờ trong đó (Lý thuyết: 15 giờ; Thực hành 28 giờ; Kiểm tra 2 giờ)

Môn học được cấu trúc làm 05 chương.

Sơn La, ngày.....tháng..... năm.....

Tham gia biên soạn

1. Chủ biên Th.s Nguyễn Văn Thành

MỤC LỤC

LỜI GIỚI THIỆU	
GIÁO TRÌNH MÔN HỌC/MÔ ĐUN.....	4
Tên môn học/mô đun: Công tác địa chí trong thư viện.....	4
Chương 1: Khái quát về công tác địa chí.....	5
I. Khái niệm.....	5
II. Đặc trưng và các loại hình tài liệu địa chí.....	9
III. Vai trò của công tác địa chí.....	10
IV. Chức năng, nhiệm vụ của công tác địa chí.....	12
V. Tổ chức, nghiên cứu khoa học và đào tạo về công tác địa chí.....	13
Chương 2: Tài liệu địa chí trong tiến trình lịch sử dân tộc.....	15
I. Tài liệu ghi chép về Việt Nam thời Bắc thuộc.....	15
II. Tài liệu có tính chất địa chí thời Lý – Trần.....	15
III. Tài liệu địa chí thời Lê – Nguyễn.....	15
IV. Tài liệu địa chí thời Pháp thuộc.....	16
V. Tài liệu địa chí từ sau Cách mạng Tháng Tám đến nay.....	16
Chương 3: Bổ sung, xử lý, bảo quản tài liệu địa chí.....	18
I. Bổ sung tài liệu địa chí.....	18
II. Xử lý tài liệu địa chí.....	18
III. Tổ chức và sắp xếp tài liệu địa chí.....	19
IV. Bảo quản tài liệu địa chí.....	20
Chương 4: Bộ máy tra cứu địa chí.....	24
I. Khái niệm, vai trò của Bộ máy tra cứu địa chí.....	24
II. Mục lục và các hộp phiếu địa chí.....	24
III. Thư mục địa chí.....	25
IV. Kho tài liệu địa chí.....	26
V. Cơ sở dữ liệu địa chí.....	26
VI. Hồ sơ câu trả lời bạn đọc.....	26
Chương 5: Phục vụ thông tin địa chí.....	28
I. Nhu cầu thông tin địa chí của người dùng tin.....	28

II. Phục vụ tài liệu địa chí.....	30
III. Biên soạn tài liệu địa chí.....	31

GIÁO TRÌNH MÔN HỌC/MÔ ĐUN

Tên môn học/mô đun: Công tác địa chí trong thư viện

Mã môn học/mô đun: MH29

Vị trí, tính chất, ý nghĩa và vai trò của môn học/mô đun:

- Vị trí: Là môn học thuộc khối kiến thức chuyên môn tự chọn trong nội dung chương trình đào tạo của nghề thư viện, được bố trí giảng dạy sau khi đã học xong các môn cơ sở và các môn thuộc phần kiến thức chuyên môn của nghề.

- Tính chất: Công tác địa chí thư viện là môn học nghiên cứu những kiến thức cơ bản về công tác địa chí và tài liệu địa chí trong lịch sử phát triển của dân tộc. Những kiến thức về phát triển vốn tài liệu địa chí, xử lý kỹ thuật tài liệu địa chí; tổ chức, quản lý, phục vụ tài liệu địa chí; tổ chức bộ máy tra cứu địa chí; biên soạn thư mục địa chí; tin học hoá và nghiên cứu khoa học trong lĩnh vực địa chí thư viện.

Mục tiêu của môn học/mô đun:

- Về kiến thức:

+ Giới thiệu được những kiến thức cơ bản về công tác địa chí và tài liệu địa chí trong lịch sử phát triển của dân tộc.

+ Trình bày và phân tích được việc bổ sung, xử lý, bảo quản tài liệu địa chí trong các thư viện và cơ quan thông tin.

+ Trình bày được công tác biên soạn thư mục địa chí và việc phục vụ thông tin địa chí trong thư viện thông tin.

- Về kỹ năng:

+ Sinh viên có kỹ năng cơ bản trong việc nhận biết được các tài liệu địa chí.

+ Biên soạn được các bản thư mục địa chí theo từng nội dung cụ thể.

+ Có kỹ năng trong việc bổ sung, xử lý, tổ chức sắp xếp và bảo quản tài liệu địa chí trong các cơ quan thư viện thông tin.

- Về năng lực tự chủ và trách nhiệm:

Sinh viên phải có ý thức trong việc chuẩn bị các kiến thức của bài học trước khi đến lớp, hoàn thành các bài tập nhóm và cá nhân, các bài kiểm tra mà

giáo viên giao về nhà hoặc trên lớp. Không ngừng nghiên cứu học hỏi để hiểu biết và khám phá các kiến thức về môn học và nghề thư viện.

Nội dung của môn học/mô đun:

Chương 1: Khái quát về công tác địa chí

- Mục tiêu: Mô tả được các khái niệm liên quan đến công tác địa chí trong thư viện. Trình bày được các đặc trưng, vai trò, chức năng nhiệm vụ của công tác địa chí.

- Nội dung chính:

I. Khái niệm

1. Công tác địa chí

- Theo nghĩa rộng công tác địa chí là nghiên cứu toàn diện về địa phương, vùng, khu vực của quốc gia bao gồm các khâu công việc như: sưu tầm, tập hợp tổ chức bảo quản và khai thác các tài liệu địa chí. Tuyên truyền những kiến thức địa phương chí cho người dân. Mục đích nghiên cứu địa phương là tìm ra nét riêng, đặc thù và độc đáo cho mỗi vùng đất. Công tác nghiên cứu địa phương không chỉ có ý nghĩa quốc gia mà cả quốc tế, vì thông qua hoạt động này các địa phương có thể quảng bá về đất nước, quê hương của mình đến với bạn bè quốc tế.

- Theo nghĩa hẹp: Công tác địa chí trong thư viện là một bộ phận của công tác địa chí, được hình thành dựa trên công tác địa chí của thư viện, có nhiệm vụ sưu tầm, thu thập tổ chức, xử lý bảo quản lâu dài vốn tài liệu địa chí và xuất bản phẩm địa phương, khai thác và phổ biến rộng rãi tới các đối tượng bạn đọc. Tuyên truyền kiến thức về địa phương thông qua các phương tiện thư viện thư mục nghiên cứu khoa học và hướng dẫn phương pháp công tác địa chí cho thư viện địa phương.

Trong điều kiện hiện nay cùng với sự nghiệp đổi mới công nghiệp hóa hiện đại hóa đất nước, công tác địa chí thư viện ngày càng thể hiện rõ vai trò và ý nghĩa của mình đối với sự phát triển kinh tế, văn hóa, xã hội.

2. Tài liệu địa chí

- Tài liệu địa chí là tài liệu có nội dung ghi chép phản ánh về 1 địa phương, một vùng nhất định.

- Tài liệu địa chí là loại tài liệu ghi chép, phản ánh các sự kiện hiện tượng con người liên quan đến lãnh thổ địa phương, có thể là một làng, một huyện, một tỉnh thành phố hoặc rộng hơn một vùng miền
- Nội dung của tài liệu địa chí chứa đựng vốn hiểu biết toàn diện, có hệ thống và tối thiểu về một vùng đất.
- Tài liệu địa chí thực hiện các chức năng như tri thức-nhận thức, tra cứu-công cụ phục vụ thực tiễn và công cụ giáo dục.
- Tài liệu địa chí ghi chép các hiện tượng địa phương mang tính khách quan, chính xác cụ thể, khoa học và phong phú trong một thời điểm lịch sử nhất định với bất cứ ngôn ngữ nào, dưới hình thức nào.

3. Địa chí văn hóa

Địa chí văn hóa đã văn bản hóa ghi nhận các giá trị văn hóa, khắc họa diện mạo, đặc trưng sắc thái văn hóa độc đáo của từng vùng đất. Địa chí văn hóa phản ánh các di sản văn hóa vật thể và phi vật thể, danh nhân văn hóa của địa phương. Di sản văn hóa là những sản phẩm vật chất do con người hoặc thiên nhiên sáng tạo ra và được con người sử dụng, từ đó hình thành các giá trị về lịch sử văn hóa khoa học và thể hiện bản sắc của mỗi dân tộc.

Địa chí văn hóa dân gian ghi chép và phản ánh về văn hóa, nhưng không phải là văn hóa bác học, văn hóa chuyên nghiệp mà về văn hóa dân gian của địa phương. Văn hóa dân gian của địa phương bao gồm sáng tác, hoạt động văn hóa dân gian như ngôn ngữ, lễ hội dân gian, các trò chơi, lễ nghi, phong tục, loại hình văn học nghệ thuật dân gian, kinh nghiệm chữa bệnh dân gian cổ truyền, các nghề thủ công truyền thống.

Đặc trưng của văn hóa dân gian là tính dị bản, tính truyền miệng, tính cộng đồng. Văn hóa dân gian do công chúng sáng tác, chuyển tải phổ biến và hưởng thụ. Văn hóa dân gian thường mang tính địa phương và gắn với môi trường diễn xướng nhất định, là cơ sở để hình thành văn hóa dân tộc.

Từ những ghi chép về văn hóa của từng vùng đất tổng hợp lại thành bộ sưu tập văn hóa của đất nước. Do vậy, địa chí văn hóa góp phần nhất định vào sự phát triển bền vững về văn hóa, xây dựng và phát triển con người.

4. Địa phương

Là một phần nhất định của đất nước, được phân chia theo khu vực hành chính-lãnh thổ hiện tại tại tỉnh thành phố. Xác định khái niệm địa phương có ý nghĩa cơ bản, quyết định hàng loạt vấn đề lý luận và thực tiễn của công tác địa chí. Khi

suu tầm tài liệu địa chí nhất là những xuất bản phẩm trước Cách mạng tháng Tám sẽ gặp không ít khó khăn. Bởi vì đất nước ta trải qua hai cuộc kháng chiến tài liệu vốn đã ít ỏi lại bị phá hủy, mất mát nhiều. Bên cạnh đó các tỉnh thành có sự tách, sát nhập phân bố lại ranh giới hành chính nên việc thu thập tài liệu địa chí thêm khó khăn phức tạp.

Do vậy, những tài liệu địa chí mà thư viện tỉnh cần phải suu tầm trước hết là những tài liệu viết về tỉnh mình theo địa giới hiện nay. Tiếp đó, tùy theo đặc điểm thiên nhiên, lịch sử, kinh tế, dân tộc thư viện có thể suu tầm tài liệu vượt ra ngoài ranh giới của tỉnh. Tuy nhiên khi tiến hành thu thập cần phải cân nhắc cẩn thận.

5. Sự kiện địa phương

Là sự kiện hình thành và diễn biến ở địa phương có ảnh hưởng đến mọi mặt của địa phương. Có những sự kiện tuy diễn ra ở địa phương, nhưng lại ảnh hưởng chung đến cả nước thì không phải sự kiện địa phương. Tuy nhiên sự phân biệt giữa sự kiện chung và riêng chỉ mang tính chất tương đối. Có những sự kiện mang tính chất chung nhưng lại ảnh hưởng sâu sắc đến sinh hoạt của địa phương hoặc bắt nguồn từ địa phương thì vẫn được coi là sự kiện địa phương.

6. Danh nhân địa phương

Là những người có công lao đóng góp đối với một địa phương, một vùng đất nhất định về chính trị xã hội kinh tế khoa học văn học nghệ thuật có tác dụng thúc đẩy sự phát triển của địa phương và đất nước. Họ là những tấm gương sáng là những chuẩn mực của từng vùng đất để lại những di sản cho đời sau noi gương và học tập.

Thông qua cuộc đời sự nghiệp của các danh nhân đã phản ánh đặc trưng của từng vùng đất. Văn hóa truyền thống của một vùng, một địa phương được cấu thành bởi nhiều yếu tố mà trong đó con người là yếu tố quan trọng nhất.

Các danh nhân là những đại diện xuất sắc cho nền văn hóa của dân tộc mình, trong thời đại mình, góp phần quan trọng nhất vào việc phát triển nâng nền văn hóa của dân tộc lên một tầm cao mới. Trong lịch sử Việt Nam, Nguyễn Trãi, Nguyễn Du, Hồ Chí Minh...là những con người như thế. Thông qua những tấm gương đó, địa chí giáo dục niềm tự hào về truyền thống văn hóa đối với nhân dân các địa phương, nhất là cho thế hệ trẻ.

Chia làm 3 loại danh nhân địa phương:

- Danh nhân sinh ra ở một nơi và suốt đời đóng góp cho địa phương.

- Danh nhân sinh ra ở một nơi và cả cuộc đời cống hiến cho địa phương khác nơi khác.

- Danh nhân sinh ra ở một nơi và hoạt động đóng góp cho nhiều nơi, tầm cỡ của họ vượt ra khỏi địa phương, là danh nhân quốc gia thậm chí quốc tế.

7. Xuất bản phẩm địa phương.

Bao gồm mọi loại hình ấn phẩm do các cá nhân tổ chức đoàn thể cơ quan nhà xuất bản địa phương có nội dung liên quan về bất kì vấn đề gì liên quan hoặc không liên quan đến địa phương bằng bất kì ngôn ngữ nào. Do vậy dấu hiệu cơ bản của XBP địa phương là nơi xuất bản tại địa phương.

Các ấn phẩm địa phương là nguồn bổ sung tài liệu địa chí chủ yếu theo chế độ nộp lưu chiểu, không phải trả tiền vì rất nhiều ấn phẩm địa phương có nội dung phản ánh về địa phương.

Xuất bản phẩm địa phương là sản phẩm của địa phương, có ý nghĩa quan trọng đối với việc nghiên cứu địa phương. Xuất bản phẩm địa phương phản ánh sự cống hiến của địa phương vào sự phát triển kinh tế, khoa học, nghệ thuật của đất nước.

8. Địa chí học (địa phương học)

Là môn khoa học mà đối tượng nghiên cứu của nó là vùng địa phương trong một quốc gia. Mục đích nghiên cứu của địa chí học để tìm hiểu và khai thác các tiềm năng ở địa phương, phát triển kinh tế văn hóa xã hội bảo vệ tài nguyên thiên nhiên môi trường bảo tồn phát huy các di sản văn hóa.

Môn khoa học này có phương pháp nghiên cứu nhất định, bao gồm phương pháp nghiên cứu chung cùng các ngành khoa học khác như phương pháp liên ngành, lịch sử, so sánh. Đồng thời có phương pháp nghiên cứu cụ thể như thu thập tư liệu, điều tra điền dã, thống kê, phân loại.

Địa chí học có quá trình lịch sử phát triển lâu dài. Đầu tiên nó là phần địa lý lịch sử nằm trong lịch sử, là một trong những bộ môn hỗ trợ cho khoa học lịch sử. Do vậy nảy sinh nhu cầu nghiên cứu, ghi chép về những vùng đất, nên khoa học địa chí ra đời. Địa chí học là bộ môn thuộc khoa học xã hội và nhân văn.

Các khái niệm trên có liên quan mật thiết với nhau, cùng bổ sung và hỗ trợ cho nhau. Không có môn khoa học địa chí phát triển thì không xuất hiện tài liệu địa chí và địa chí văn hóa. Giữa tài liệu địa chí và địa chí văn hóa có quan hệ mật thiết cũng như giữa tài liệu địa chí và xuất bản phẩm địa phương.

Vi vậy phân biệt nội dung các khái niệm và tìm hiểu mối quan hệ giữa chúng là cơ sở để tiến hành tốt công tác địa chí trong thư viện.

II. Đặc trưng và các loại hình tài liệu địa chí

1. Đặc trưng của tài liệu địa chí

a, Tính địa vực

- Là đặc trưng tiêu biểu nhất của tài liệu địa chí. Bất cứ công trình địa chí nào cũng gắn với một địa danh nhất định với không gian rộng hẹp nào đó như làng, xã, huyện, tỉnh, vùng miền.

Trong không gian địa phương thì tỉnh, thành phố thể hiện được đầy đủ các đặc trưng của địa phương, do vậy đã xuất hiện nhiều TLĐC ghi chép, đề cập đến các tỉnh thành phố đó.

b, Tính tổng hợp hay tính đa diện, toàn diện

- Là đặc trưng cơ bản của tài liệu địa chí. Đây là bộ sưu tập thông tin đầy đủ nhất về địa phương. Nội dung ghi chép bao gồm cả quá khứ, hiện tại về thiên nhiên, địa lý, kinh tế văn hóa, nhân vật, đời sống vật chất và tinh thần của con người.

Nhờ có tính tổng hợp trong sự phản ánh nên các sách địa chí thường có liên quan đến nhiều ngành khoa học khác nhau như lịch sử, địa lý, kinh tế, xã hội học, dân tộc học, văn hóa học.

c, Tính cô đọng, cơ bản, khách quan cũng là một trong những đặc trưng của tài liệu địa chí. Thể hiện ở bút pháp của thể loại địa chí. Các vấn đề về địa phương được trình bày ở những nét tổng thể, cô đọng mang tính trung thực khách quan, ít bình luận và theo đánh giá chủ quan của tác giả

Các tác giả ghi chép đúng như sự thật, có sự lựa chọn, thuật lại mà không sáng tác, không ngụ ý khen chê, có sự ghi chép tỉ mỉ và khoa học.

d, Tính tư liệu. Nó chứa đựng nhiều tư liệu về địa phương, là công cụ tra cứu đắc lực, thường xuyên hàng ngày của các nhà nghiên cứu, nhà quản lý để tra tìm các sự kiện phục vụ cho hoạt động nghiên cứu khoa học và quản lý, điều hành các hoạt động tại địa phương.

2. Các loại hình tài liệu địa chí

a, Theo địa dư:

- Quốc chí: có nội dung ghi chép và phản ánh toàn diện về một đất nước, bao gồm vùng miền khác nhau.